

بررسی تفسیری گزاره‌های علمی قرآن

زهرا محققیان^۱

۱- دانش آموخته دکتری علوم قرآن و حدیث دانشگاه اصفهان، z.mohaghegh@gmail.com

چکیده

یکی از شاخه‌های علوم قرآن در میان اندیشمندان این حوزه، شناخت روش تفسیری است چراکه قرآن کریم براساس روش‌ها و گرایش‌های مختلفی تفسیر پذیر است. یکی از این روش‌ها، روش تفسیر علمی است که در قالب روش‌های فرعی متفاوتی، انجام می‌پذیرد که از این میان، برخی به تفسیر معتبر و صحیح منتج شده اما برخی دیگر، ممکن است تفسیر به رأی شمرده شوند. همین امر، موجبات اختلاف میان قرآن پژوهان را ایجاد نموده و دیدگاه‌های متفاوتی را میان ایشان، فراهم ساخته است. برخی صاحب نظران به انکار و ردّ تفسیر علمی پرداخته و دسته‌ای دیگر، ضمن پذیرش آن، این گونه آیات را یکی از راه‌های اثبات اعجاز قرآن معرفی نموده‌اند. پژوهش حاضر به بررسی آراء و اندیشه‌های هر دو گروه پرداخته و بدین نکته راه یافته که علت اختلاف دو رویکرد، در تفاوت پیش فرض‌های صاحبان آن‌ها در فهم درست گزاره‌های علمی قرآن کریم نهفته است. برخی از مهم‌ترین این پیش فرض‌ها، به اختصار عبارتند از:

الف) زبان قرآن

منظور از زبان قرآن، بررسی این معناست که خداوند با چه زبانی و در چه قالب و فضایی با مردم

سخن گفته و از چه طریق و به چه صورت، پیام خویش را به مردم رسانده است. طرفداران اعجاز علمی قرآن، زبان قرآن را زبانی متفاوت از زبان عرب حجاز عصر نزول تلقی کرده و منشأ آن را وحیانی بودن قرآن می‌دانند. بر همین اساس معتقدند که زبان قرآن، زبان عرف خاص است که ضمن واقع نما و معرفت بخش بودن، چند ساحتی است. یکی از این انواع نیز، زبان علمی است که در نحوه مواجهه با آن، رویکردهای مختلفی ایجاد شده؛ که برخی به دلیل عدم تناسب و سازگاری با ظواهر قرآن، قابل پذیرش نیست اما برخی با رعایت ضوابط، صحیح و معتبر است.

اما در مقابل، مخالفان اعجاز علمی قرآن معتقدند که زبان قرآن، نه عرف خاص بلکه به عرف عام است و بر همین اساس می‌بایست تمامی گزاره‌های قرآن از جمله گزاره‌های علمی آن را، چنان که متعارف عرف عام عرب عصر رسول خدا(ص) بوده است، فهمید؛ نه آن چنان که علمای تجربی اعصار بعدی از جمله عصر حاضر می‌فهمند.

ب) هدف نزول قرآن یا تبیین مفهوم جامعیت قرآن

یکی دیگر از پیش فرض‌های مهم در تفسیر گزاره‌های علمی قرآن، تبیین مفهوم جامعیت قرآن است که ذیل آیه «ما فَرَطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ» (انعام/۳۸) و آیات مشابه آن، بحث می‌شود. بطور کلی پرسش اساسی در این بخش آن است که آیا همه علوم بشری و تمامی گزاره‌های علمی در قرآن هست یا نه؟

در پاسخ، هردو گروه، هدف قرآن را هدایت می‌دانند با این تفاوت که قائلان به اعجاز علمی قرآن، هدایت را هدف اصلی دانسته که در پی آن سایر اهداف فرعی همچون اهداف علمی به منظور اثبات اعجاز علمی قرآن نیز، خواهد آمد. اما مخالفان اعجاز علمی قرآن، معتقدند که قرآن، فقط کتاب هدایت است و برای بیان مسائل علوم تجربی نیامده است. بر همین اساس نمی‌توان هدف قرآن را بیان حقایق علمی دانست و از آنجا، اعجاز علمی آن را اثبات نمود.

ج) مخاطب قرآن

یکی دیگر از پیش فرض‌های مهم در تبیین گزاره‌های علمی قرآن، در نظر گرفتن مخاطب کلام

است زیرا گوینده آگاه به ویژگی‌های مخاطب، از سخن خود، معانی ناسازگار با فهم او را اراده نمی‌کند. اما از آن جا که قرآن کریم نیز، بر مبنای اصول عقلایی محاوره سخن گفته، بنابراین ویژگی‌های مخاطب کلام را در نظر داشته و در هنگام تفسیر و فهم مفاد ظاهری آیات کریمه، می‌بایست به این قرینه توجه نمود و با توجه به آن، ظهور آیات را به دست آورد.

در این راستا موافقان اعجاز علمی، معتقدند که قرآن برای یک نسل خاص نازل نشده و اینکه بواسطه تفسیر علمی، با مرور زمان مطالب تازه‌ای از قرآن فهمیده یا کشف می‌شود، دلیل عظمت قرآن است. این اوج بلاغت است که کسی به گونه‌ای سخن گوید که هر کس و هر نسل به اندازه علم خود از آن برداشت کند.

اما در مقابل، منکران اعجاز علمی، معتقدند مخاطبان قرآن، تنها عرب حجاز عصر پیامبر(ص) هستند که خداوند به زبان ایشان و براساس نیازها و مقتضیات آنان، قرآن کریم را به تدریج نازل نمود. از منظر این گروه، اگر ما به این اصل، توجه نداشته باشیم، گرفتار تفسیر به رأی، تناقض فهم و توجیهاات غیر عقلایی و تکلف آمیز شده و تصور خواهیم کرد که قرآن اعجاز علمی دارد در حالی که قرآن در اوج فصاحت و بلاغت در سطح فهم عرب زمان نزول و به قصد هدایت ایشان نازل شده، بنابراین معنا ندارد که مقاصد الهی برای ایشان قابل فهم نباشد یا اشتباه فهمیده باشند.

با توجه به موارد فوق مشخص می‌گردد که پیش فرض ها، نقش بسیار مؤثری در تبیین گزاره‌های علمی قرآن داشته و برای فهم اینگونه آیات، می‌بایست بدان‌ها اهمیت داد و از تأثیر آن‌ها، غافل نبود.